

Negocierile româno-sovietice de la Stockholm pentru încheierea armistițiului

The Romanian-Soviet negotiations of Stockholm
for the signing of a Clear- Fire Agreement
(Summary)

The turn in the situation on the Eastern Front after the Battle of Stalingrad enabled the Romanian leadership to attempt an identification in finding a more advantageous way of exiting a war which winners were already made clear.

In agreement with the opposition, the Romanian government initiated meetings, discussions and negotiations with the purpose of taking out the country from the German war effort. The most important diplomatic were opened in neutral countries alt: Ankara, Bern, Lisboa, Madrid, Stockholm.

The negotiations in the Swedish capital took place from December 1943 till the Coup d`Etat of 23 August 1944 between the Romanian Minister, Frederic C. Nanu and the Soviet representatives, the Ambassador Alexandra Kollontay as well as with the Charge d`Affaires, Semionov.

Sadly, the results of these talks was null and void, the lack of trust could not be overcome between the Romanian and Soviet leaderships.

Evoluția situației de pe front după cotelura de la Stalingrad a îndreptățit conducerea română să încerce identificarea unei căi cât mai avantajoase pentru a ieși dintr-un război ai cărui învingători se cunoșteau deja.

De comun acord cu opoziția, reprezentată de Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, guvernul român a inițiat tatonări, discuții și negocieri în vederea dezangajării României din efortul de război german și chiar regândirea alianțelor țării, ce urmau să devină favorabile Națiunilor Unite.

Cele mai importante canale diplomatice au fost deschise în capitalele neutre ca Ankara, Berna, Lisabona, Cairo, Madrid, Stockholm, ele beneficiind de un grad mai mare sau mai mic de importanță, în funcție, mai ales, de calibrul negociatorilor.

În general, în lumea istoricilor evenimentelor celui de-al II-lea Război Mondial, lucrarea care reflectă cel mai transparent evoluția negocierilor în vederea încheierii armistițiului cu Națiunile Unite este acceptată a fi „Agonia României 1944-1948”, semnată de Nicolae Baciu.

Din păcate, însă, în capitolul referitor la discuțiile din capitala Suediei dintre ministrul român Frederic Nanu și reprezentanții sovietici, ambasadorul Alexandra Kollontai și însărcinatul cu afaceri Semionov, s-au strecurat câteva inexactități, accidentale sau voluntare.

Ideea acestei micromonografii a contactelor româno-sovietice ce au avut loc la Stockholm, s-a născut tocmai din dorința de a le pune în adevărata lor lumină, în conformitate cu notele diplomatice confidențiale recepționate de Centrala Ministerului Afacerilor Externe de la ministrul României din capitala nordică.

O primă inexactitate o consemnăm în cea ce privește momentul la care a debutat tatonările româno-sovietice. Nicolae Baciuc acordă meritul de-a fi stabilit contacte minime între cele două părți, bulgarului Goranoff, în luna decembrie 1943¹. Fără a minimaliza rolul acestui diplomat bulgar (el a fost *unul* dintre intermediarii între părți) totuși adevărul istoric este altul.

Cu aproape două luni înainte, la 1 octombrie 1943, ministrul României la Stockholm, Frederic C. Nanu, a avut o lungă întrevedere cu diplomatul iugoslav Avakumovici care i-a exprimat ideea necesității stringente ca România să demareze negocieri cu Uniunea Sovietică pentru ieșirea din război². Țara noastră urma să piardă Basarabia și Nordul Bucovinei dar ar fi redobândit Ardealul de Nord - Vest.

Avakumovici i-a precizat textual lui Nanu că se afla „*în contact strâns cu Legațiunea sovietică*” și că dorea să-l revadă pe Nanu „*din timp în timp*”³. Deci primul intermediar între români și sovietici a fost diplomatul iugoslav și nu bulgarul Goranoff.

În intervalul de timp următor, eforturile persuasive ale lui Avakumovici de a obține din partea românilor acceptul pentru începerea negocierilor ,au continuat, acesta, pentru a-și atinge scopul făcând uz de totalitatea informațiilor accesibile , informații vehiculate pe cale diplomatică.

La 16 octombrie 1943 Nanu telegrafia centralei M.A.E. faptul că diplomatul iugoslav i-a transmis că „ *Aliații au hotărât să dea mână liberă rușilor în cea ce privește România și n-au să se opună la o eventuală ocupațiune rusă a întregii țări*”⁴. Și la această întâlnire Avakumovici a cerut „*stăruitor*” începerea de contacte directe cu sovieticii, dând de înțeles că aceste întrevederi dintre el și Nanu nu constituiau un secret pentru Legațiunea sovietică⁵.

La 4 ianuarie 1944 secretarul Legației române din Stockholm, Gheorghe Barbul informa Bucureștiul despre contactele dintre Seinescu, membru al corpului diplomatic român, și un alt intermediar, bulgarul Goranoff. Deci abia în acest moment intră în scenă diplomatul bulgar⁶, apariția acestuia fiind episodică însă, deoarece Nanu înclina să creadă că are de-a face cu un *agent provocateur*⁷.

Însă intențiile sovietice privitoare la demararea negocierilor erau reale, dovadă fiind faptul că în ultimele zile ale anului 1943 un consilier de presă

¹ N.Baciuc, *Agonia României, 1944-1948*, Ed.Dacia, Cluj, 1990, p. 45.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), Fond 71/1920 - 1944, Suedia, Telegramme, Stockholm, 1943, vol. 5, f. 84.

³ Ibidem, f. 84 - 85.

⁴ Ibidem, f. 105.

⁵ Ibidem.

⁶ Idem, vol. 6, f. 4.

⁷ Ibidem, f. 7.

sovietic l-a vizitat pe Nanu întrebându-l dacă este adevărat că ar avea din partea guvernului român instrucțiuni de a face unele comunicări Legației sovietice⁸.

La răspunsul negativ al ministrului român, reprezentantul U.R.S.S. a insistat ca în cazul primirii unor instrucțiuni de la București referitoare la eventuale negocieri, să fie luată imediat legătura cu partea sovietică⁹. De-altfel, diplomații români acreditați în capitala Suediei au avut parte de o agendă foarte încărcată în ultimele zile ale anului 1943, pe la sediul Legației perindându-se intermediari (gen Goranoff) dar și reprezentanți ai Legației sovietice, care au făcut mai multe demersuri pe lângă reprezentanții României, astfel încât aceștia să obțină un mandat din partea Bucureștiului pentru începerea tratatelor privitoare la semnarea unui armistițiu¹⁰. În urma acestor contacte a fost stabilită o întâlnire între F.Nanu și însărcinatul cu afaceri al U.R.S.S., Semionov, pentru ziua de marți, 4 ianuarie 1944.

În cadrul acestei întâlniri ministrul român a citit o declarație în care se arăta faptul că personalități de prim rang din România au întâmpinat cu satisfacție posibilitatea unei înțelegeri directe cu Uniunea Sovietică, dar conducerea română nu avea posibilitatea de a face propuneri concrete din motive tehnice (timpul prea scurt; vacanța de sărbători etc.). În schimb, Bucureștiul cerea Moscovei câteva indicii despre cea ce se aștepta din partea României și, nu în ultimul rând, chestiona asupra avantajelor țării noastre în urma unei astfel de înțelegeri¹¹.

Semionov a refuzat să precizeze poziția clară a U.R.S.S. față de semnarea armistițiului, limitându-se să afirme că trupele sovietice se aflau deja pe râul Bug iar, în consecință, inițiativa semnării lui trebuia să vină dinspre partea română. Afirmă foarte laconic că „*alta era situația acum două luni*”¹² aluzie clară la misiunea de bune oficii a lui Avakumovici.

Reprezentantul sovietic a încercat să abordeze și o altă stratagemă, întrebându-l conspirativ pe Nanu dacă nu deținea mandat de a negocia din partea vreunui grup opozant, ministrul român dându-i un răspuns negativ.

Cu toate acestea, Nanu era un diplomat cu un mod de a gândi în spiritul *realpolitikului*, el realizând, încă de la acea dată faptul că trupele sovietice vor fi acelea care au să atingă mai întâi teritoriul României, deoarece, considera el, o debarcare aliată nu ar fi posibilă până în vara lui 1944, iar aceasta nu va avea loc în Balcani datorită reticențelor sovietice față de această soluție¹³.

La rândul său, secretarul de Legație Gheorghe Barbul atrăgea atenția Bucureștiului asupra masivei doze de nerealism conținută în așa-zisa intenție a U.R.S.S. de a discuta și unele chestiuni teritoriale în Basarabia și Bucovina de Nord. Această idee a fost lansată de către intermediarul bulgar Goranoff¹⁴, care dorea să dețină meritul de a fi adus la masa negocierilor cele două părți.

⁸ Ibidem, f. 4.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, f. 5.

¹¹ Ibidem, f. 7.

¹² Ibidem, f. 7 - 8.

¹³ Ibidem, f. 5.

¹⁴ Ibidem, f. 6.

La acel moment, 4 ianuarie 1944, Legația sovietică din Stockholm nu era în măsură a schița cadrul discuțiilor, lucru recunoscut de însuși Semionov, care privea această întâlnire ca pe o sondare a opiniilor existente, la fel ca și Nanu. Pe tot parcursul întâlnirii, diplomatul sovietic a avut o atitudine rece, uneori chiar jignitoare față de partea română, căutând mereu să șteargă impresia că inițiativa contactelor pornea dinspre Uniunea Sovietică¹⁵.

O altă legătură pe care a stabilit-o Nanu în capitala suedeză a fost cea cu ministrul Belgiei, prințul de Croy, care, la 14 ianuarie, s-a oferit să medieze o întâlnire cu ministrul Angliei pentru ca reprezentantul român să-și poată expune ideile privind oportunitățile ce se deschideau în urma unei posibile ieșiri a României din război¹⁶. Nanu dorea să-i convingă pe Aliați de faptul că abandonarea frontului de către armata română ar conduce la o diminuare a eforturilor militare, a numărului de victime și a timpului necesar înfrângerii Germaniei naziste.

Poziția britanică era încurajatoare; atașatul militar britanic în capitala nordică preciza acum că România „*va recăpăta Transilvania și nimic nu dovedește că va pierde Basarabia*”¹⁷.

Totuși, pentru a obține maximum posibil în urma acestor negocieri, Nanu cerea guvernului român continuarea cu și mai mult aplomb a angajamentului pe frontul de Est.

Însă, la 8 februarie prințul de Croy îi preciza ministrului român că atât americanii cât și britanicii se fereau de a purta negocieri la care sovieticii nu erau constituiți ca parte. A mai adăugat faptul că România trebuia să fie realistă și să caute un *modus vivendi* cu Uniunea Sovietică, atât datorită vecinătății imediate cât și a forței militare impresionante a acesteia¹⁸. Nanu a respins ca fiind contraproductive convorbirile tete-a-tete, între români și sovietici, înclinând însă spre negocieri tripărtite, în care puterile occidentale să asigure un echilibru just, lucru neacceptat de sovietici¹⁹.

În seara zilei de 2 aprilie postul de radio Moscova a difuzat declarația comisarului pentru Afaceri Externe, V.M. Molotov, în care se preciza că Armata Roșie a atins Prutul, considerând că în această zonă a fost restabilită frontiera sovietică legală, decisă în 1940²⁰. Erau înlăturate astfel și ultimele iluzii ale părții române privind eventuale negocieri pentru Basarabia. Totodată, era precizat faptul că guvernul sovietic nu urmărea „*să modifice în vreun fel stările sociale existente în România*”²¹.

În acest mod era stabilit un cadru minimal de discuții, insuficient însă fără precizări suplimentare.

¹⁵ Ibidem, f. 8 - 9.

¹⁶ Ibidem, f. 38.

¹⁷ Ibidem, f. 38 - 39.

¹⁸ Ibidem, f. 56 - 57.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Arhivele Statului București, Fond Președinția Consiliului de Miniștrii, Serviciul Special de Informații, Politica internă a României, Dosar nr. 8 / 1944, f. 383.

²¹ Ibidem.

În dimineața zilei de 11 aprilie, însărcinatul cu afaceri sovietic Semionov i-a solicitat lui Nanu o întrevedere, declarându-i acestuia că guvernul sovietic presupunea că partea română era pregătită pentru negocieri, înmânându-i ministrului român o notă primită de la Moscova.

Conținutul acesteia arăta faptul că sovieticii erau dispuși să poarte convorbiri cu guvernul mareșalului Antonescu, dar și cu Opoziția condusă de Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, aceștia exprimându-și dorința de a ajuta pe români „să-și elibereze țara de sub ocupația germană”²².

O dată în plus era întărită declarația lui Molotov privind neamestecul sovietic în viața politică internă a României, propunând însă, ca măsură de rezervă în cazul neacceptării de către Antonescu a negocierilor pentru armistițiu, formarea unui guvern de către opoziție, care să aibe sediul ori la Iași ori la Galați, sub protecția Armatei Roșii²³.

În cadrul întreprinderii Nanu a deplâns faptul că sovieticii nu au înaintat până atunci condițiile minimale concrete privite de diplomatul român ca bază pentru negocieri, cerând ca acest lucru să aibe loc în cel mai scurt timp. În ziua următoare, 12 aprilie, s-a consumat o nouă întrevedere Nanu - Semionov, în care cel din urmă a prezentat ministrului român condițiile minimale propuse de Moscova în vederea încheierii armistițiului, cerute de acesta în ziua precedentă.

Aceste condiții stipulau, *in grosso*, ca trupele române care au cooperat cu germanii în Crimeea împotriva armatei sovietice, ori să capituleze, ori să lovească în spate pe vechiul aliat, Wehrmachtul. De-aseamenea, trebuia restabilită frontiera româno-sovietică din 1940; reparații pentru pierderile suferite de U.R.S.S. în urma ocupării unei părți a teritoriului său de către trupele germano-române; eliberarea tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați²⁴.

Se mai arăta că guvernul sovietic nu dorea ocuparea României pe perioada armistițiului, dar cerea libertatea totală de mișcare pentru armata sa pe teritoriul statului român.

Era condamnat dictatul de la Viena, promițându-se restituirea întregii Transilvanii sau a celei mai mari părți a ei după încheierea păcii.

Se mai sublinia că aceste condiții minime puteau deveni mult mai radicale dacă ele nu erau acceptate în termenul cel mai scurt. Diplomatului român i-a fost notificat verbal că aceste condiții au fost comunicate guvernului american și celui britanic, acestea, la rândul lor transmitându-le și prințului Știrbey, la Ankara²⁵.

În aceeași zi Nanu a avut o întrevedere și cu ambasadorul sovietic Alexandra Kollontay în care aceasta i-a precizat că, în viziunea guvernului sovietic, aceste contacte comportau cel mai înalt grad de seriozitate²⁶, ele ne mai constituindu-se doar în niște sondări reciproce.

²² A.M.A.E., Fond 71/1920-1944, Suedia, Telegramme, Stockholm, 1944, vol.6, f. 153.

²³ Ibidem, f. 154.

²⁴ Ibidem, f. 222.

²⁵ Ibidem, f. 222 - 225.

²⁶ Ibidem, f. 160.

²⁷ Ibidem.

*Alexandra Kollontay (1872-1952) a participat direct la revoluția bolșevică din 1917, în primul guvern comunist deținând portofoliul la Asistență Socială. Din 1920 a ocupat funcția de

Cu o ipocrizie greu disimulată, Kollontay l-a asigurat pe ministrul român că Stalin „își dă seama că trebuie să se înțeleagă cu popoarele vecine, făcându-le prietene, deci și România dorea să o trateze cât mai blând, și să o câștige ajutând-o chiar”²⁷. În privința zvonurilor privind o eventuală revoluție comunistă în România, sprijinită de către trupele sovietice, diplomatul sovietic le-a etichetat drept „calomnii”, afirmând că, din propria experiență* cunoaște faptul că nu se putea provoca revoluția în toate țările vecine, deoarece „*revoluția izbucnește, nu se stârnește, și poate, cel mult fi canalizată în anumite direcțiuni*”²⁸.

Nanu a sesizat contrastul dintre atitudinea jignitoare de care a dat dovadă Semionov, în ianuarie 1944 și marea amabilitate și curtoazie cu care fusese întâmpinat de ambasadorul Kollontay²⁹. Aceasta denota faptul că sovietici, la acel moment, erau realmente interesați de obținerea ieșirii României din război, în vederea atingerii acestui obiectiv ei fiind dispuși să facă foarte multe promisiunii, cea mai mare parte fără acoperire, după cum vor arăta evenimentele ulterioare.

Pe tot parcursul lunilor aprilie și mai, contactele româno - sovietice din capitala Suediei au fost menținute, având loc mai multe întâlniri în formula Nanu - Semionov sau Nanu - Kollontay. La 31 mai, ministrul României a solicitat, prin intermediul lui Semionov, ca, în cazul în care România devenea teatru de luptă, guvernul român să poată beneficia de o zonă neocupată pentru ca acesta „să nu lucreze sub presiunea baionetelor inamice”³⁰. În același timp el a mai cerut ca întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, cerută în mod imperativ de Moscova, la 12 aprilie, să aibe loc abia după expirarea unui ultimatum de 15 zile dat trupelor germane, de a părăsi teritoriul statului român³¹.

La 2 iunie, partea sovietică transmitea diplomatului român acceptarea acestor condiții, inclusiv aceea a rezervării unei zone exclusive pentru desfășurarea activității guvernului român³². Peste trei zile, Semionov, după ce în prealabil se consultase cu centrala moscovită, solicita trimiterea unei delegații române în capitala sovietică, pentru negocieri și semnarea armistițiului³³, fapt ce proba disponibilitatea părții sovietice de a încheia cât mai rapid acest acord.

Dacă din punct de vedere declarativ sovieticii erau campioni ideii armistițiului „blând”, comportamentul Armatei Roșii în localitățile „eliberate” indica adevărata soartă pregătită României, după ce și-ar fi instaurat controlul deplin asupra întregului teritoriu. În satele din Moldova, cucerite de forțele sovietice, funcționarii de stat, elemente ale păturii burgheze și a marilor

președinte al Jenotdel, departament din cadrul partidului bolșevic care se ocupa de problemele femeilor. Ideolog feminist moderat. (cf. „Dicționar al marilor gânditori politici ai secolului XX”, Ed. Artemis, București, 2002, p. 164).

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, f. 97 - 98.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, f. 203.

³³ Ibidem, f. 216.

proprietari au fost uciși sau deportați, bisericile au fost transformate în grajduri, fetițe de numai zece ani au fost violate³⁴ etc. Tot în aceste teritorii, pentru a crea disensiuni în viața politică a țării, sovieticii făceau propagandă în favoarea fostului suveran Carol al-II-lea, în detrimentul regelui legitim, Mihai I³⁵. Aceste fapte nu au făcut altceva decât să anuleze și acea infimă doză de încredere de care se mai bucura Uniunea Sovietică în rândurile factorilor decizionali de la București.

La începutul lunii august poziția internațională a României era una foarte ingrată, deoarece chiar la Stockholm se desfășurau intense negocieri germano - sovietice, țara noastră putând deveni din nou, monedă de schimb între cele două puteri totalitare. Totuși, percepția generală era aceea că aceste contacte nu reprezentau altceva decât o tentativă a Germaniei de a forța mâna Marii Britanii și a Statelor Unite pentru încheierea unui tratat îndreptat împotriva Uniunii Sovietice, care deja era percepută de puterile occidentale ca un potențial adversar³⁶.

Chestionat de către ministrul de externe Mihai Antonescu asupra oportunității demisiei cabinetului mareșalului Antonescu pentru a facilita încheierea armistițiului, Fred Nanu răspundea, la 6 august, că rușii s-au declarat de-acord să negocieze și cu guvernul în exercițiu³⁷.

Nanu, între alte opțiuni prezentate lui Mihai Antonescu, propunea și o soluție foarte diplomatică pentru ieșirea României din război. El vedea posibilă abandonarea frontului nazist prin redactarea unei declarații, formulată cu toate precauțiile, în care să se arate că România și Germania nu mai puteau câștiga războiul iar guvernul nu mai putea, deci, să-și i-a răspunderea unor noi și zadarnice jertfe omenești, capitulând fără condiții prealabile³⁸. Rezultatele acestei strategii depindeau, însă, de anumite imponderabile, deci finalitatea ei nu putea fi controlată. Practic, România urma să-și pună soarta în mâinile marilor puteri, totul fiind în corelație cu bunăvoința acestora.

Începând însă cu luna august, vocea României în capitala nordică, unitară până în acest moment (fricțiunile dintre Nanu și consilierul de Legația, George Duca, amintite de N.Baciu³⁹, nu par să fi avut o importanță deosebită, deoarece ministrul român nu le amintește Bucureștilui) suferă distonanțe grave prin sosirea la Stockholm a ministrului român de al Helsinki, George Caranfil, care își arogă dreptul de a purta negocieri cu partea sovietică. Dacă de acțiunile lui G. Duca, Nanu nu pomenește nimic în corespondența diplomatică cu Ministerul de Externe, în schimb, față de imixtiunea lui Caranfil, a protestat solemn, solicitând încetarea contactelor acestuia cu Legația sovietică⁴⁰.

³⁴ A.M.A.E., Dosar nr.1 / S, Stockholm, vol.1, f. 261.

³⁵ Ibidem.

³⁶ A.M.A.E., Fond 71/1920-1944, Suedia, Telegrama, Stockholm, 1944, vol.7, f. 21.

³⁷ Ibidem, f. 23 - 24.

³⁸ Ibidem, f. 25.

³⁹ N. Baciu, *op.cit.*, p. 49 - 50.

⁴⁰ A.M.A.E., Dosar S1, Stockholm, vol. 2, f. 40 - 41.

Din nefericire, această suprapunere de atribuții a condus la o trenare a negocierilor, lovitura de stat de la 23 august punând capăt unor convorbiri, care, mai ales pentru ultima lună pot fi etichetate ca „discuții bizantine”, părțile ferindu-se în a-și asuma angajamente ferme, axându-se, în schimb, pe discutarea principiilor.

Cu toată bunăvoința arătată de negociatorii din ambele tabere, rundele de convorbiri succesive din capitala Suediei nu s-au putut solda cu semnarea armistițiului. La aceasta a contribuit, în primul rând, comportamentul inuman al Armatei Roșii în teritoriile românești „eliberate”, dar și amatorismul și lipsa de organizare a diplomației românești în acele luni.

Ce s-ar fi întâmplat dacă armistițiul ar fi fost semnat înainte de pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul românesc, nu se poate spune cu certitudine. Știința istorică nu lucrează cu speculații! Cert este că la sfârșitul lunii august 1944, trupele sovietice au pătruns în capitală, silind mai apoi guvernul Sănătescu să semneze, la Moscova, un tratat de armistițiu ale cărui clauze erau mult mai puțin favorabile României decât cele vehiculate în mediile diplomatice de la Stockholm.